หัวข้อวิทยานิพนธ์	การก่อตัวของกระแส"วัฒนธรรมชุมชน"ในสังคมไทย: พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๓๗ (Formation of the Community Culture Movement in Thailand: 1977-1994.)
ชื่อผู้เขียน	นายยุกติ มุกดาวิจิตร (Mr. Yukti Mukdawijitra)
แผนกวิชา/คณะ	คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร. ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล
ปี	๒๕๓๘

บทคัดย่อ

"วัฒนธรรมชุมชน"เป็นกระแสความคิดในสังคมไทย ที่แพร่หลายทั้งในบรรดานักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ปัญญาชนบางกลุ่ม ตั้งแต่ประมาณพ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา กระแสความคิดดังกล่าวให้ความสำคัญต่อ ศักยภาพของชาวชนบท ว่าสามารถนำวิถีชีวิต โลกทัศน์ ภูมิปัญญา หรือที่รวมเรียกว่า "วัฒนธรรมชุมชน" นี้ มาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชนบทได้ แทนที่จะอาศัยแนวทางการพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชน คือจากรัฐ และจากต่างประเทศ ซึ่งก่อปัญหาให้แก่ชาวชนบทมากกว่าที่จะช่วยพัฒนา อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่สูญหาย หรืออ่อนแอไปแล้ว จึงต้องมีการศึกษา ค้นหา และรื้อฟื้นเพื่อนำกลับมาใหม่

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษากระแสความคิดนี้ ภายใต้บริบทของพัฒนาการทางเศรษฐกิจการเมืองของประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และเป็นการวิพากษ์งานเขียน และการเขียนของแนวคิดนี้ จากแง่มุมของกลวิธีการสร้างความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมชุมชน ผลการศึกษาและข้อวิพากษ์ที่สำคัญคือ

(๑) "วัฒนธรรมชุมชน"เป็นกระแสความคิดที่ก่อตัวขึ้น ท่ามกลางกลางการเติบโตของคนชั้นกลาง ที่พยายามนำเสนอแนวคิด ความหมาย แนวทางการพัฒนา และดำเนินการผลักดันให้แนวคิดดังกล่าวเป็นจริงขึ้นมา การก่อตัวนี้เกิดขึ้นในขณะที่มีการช่วงชิงกันนิยาม

ความหมายของ"วัฒนธรรม" และ"ชาวบ้าน/ชนบท" ระหว่างกระแสความคิดต่าง ๆกัน จึงกล่าวได้ว่า การนิยาม"วัฒนธรรมชุมชน"เป็นกระบวนการที่คนชั้นกลางกลุ่มหนึ่ง ได้พยายามสถาปนาอำนาจนำ (hegemony) ให้กับวาทกรรม"วัฒนธรรม" และ"ชาวบ้าน/ชนบท"ของตนเอง มิได้เกิดมาจาก การที่ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มเสนอแนวทางการพัฒนาขึ้นเอง

(๒) เมื่อ"อ่าน"ตัวบท ของงานเขียนในแนววัฒนธรรมชุมชนแล้ว สิ่งที่ช่วยทำให้วัฒนธรรมของชาวบ้านเป็นที่ประจักษ์แจ้งนั้น กลับมิใช่เพียงเนื้อหาสาระที่นักเขียนพยายามจะ"สะท้อน" หากเป็น"ลีลา"ของการนำเสนอ การอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆบรรยาย อธิบาย หว่านล้อม และชี้นำ ให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพของชุมชน ตลอดจนเชื่อมั่นว่าภาพของชุมชนที่เกิดขึ้นต่อหน้าผู้อ่านนั้น เป็นสิ่งเดียวกันกับที่นักเขียนได้"ค้นพบ"มา รวมทั้งเป็นสิ่งเดียวกันกับที่ชาวบ้านใช้ชีวิตและยึดถือปฏิบัติกันมา ในแง่นี้วัฒนธรรมของชาวชนบทเป็นภาพลักษณ์ (re-presentation) ที่นักเขียนมีส่วนในการ"สร้าง" (construct) ขึ้นมาในกระบวนการเขียน หาใช่ภาพสะท้อน (representation) อันใสสะอาดของวิถีชีวิตของชาวชนบท/ชาวบ้านไม่

(๓) แม้ว่ากระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชน จะให้ความสำคัญต่อการพึ่งตนเอง และการพัฒนาศักยภาพของตนเองของชาวชนบท ด้วยความเชื่อมั่นที่ว่า เขาเหล่านั้นก็มีภูมิปัญญาเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ได้ด้อยไปกว่านักพัฒนา หรือรัฐ แต่งานเขียนเองกลับแสดงว่านักเขียน/นักพัฒนาแนวนี้ ก็ยังคงมองชาวบ้านในฐานะที่ไม่เท่าเทียม และด้อยกว่าตนเอง น่าสงสาร ควรได้รับการสงเคราะห์อย่างยิ่งจากนักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วยเหลือด้วย "การกระตุ้นจิตสำนึก" ของชาวบ้าน ด้วยเหตุผลว่า สภาพสังคมปัจจุบันทำให้ชาวบ้านตกอยู่ในฐานะยากไร้ เกือบจะพึ่งตนเองไม่ได้ ตกอยู่ใต้การครอบงำของสังคมเมือง และห่างเหินจากวัฒนธรรมดั้งเดิมอันยิ่งใหญ่ดีงามของตน ในภาวะเช่นนี้ นักเขียน/นักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ผู้มีใจเมตตา หวังดีต่อชาวบ้าน และสามารถ"เข้าถึง"ความเป็นชุมชนในอดีตได้ จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือ

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากงานเขียน นักเขียน/นักพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชน ก็มีบทบาทเด่น ในการสร้างและผลักดันให้ ชาวบ้าน/ชนบท เป็น "ชุมชนตามจินตนาการ" ที่กระแสความคิดของตนได้สร้างขึ้นมา

abstract

The thesis is a critical review of the community culture movement which emerged in Thailand in the late 1970's among non-governmental organizations, academics and intellectuals. The movement has developed the concept of "community culture" as a tool to criticize state policy of rural development. It proposes that the culture of the rural people, termed community culture, ought to be cherished, revived, strengthened and conceived as a set of valuable knowledge as well as an alternative development strategy.

Having discussed the political economy of the movement and analyzed the texts and writing strategies, the thesis concludes that community movement is not a local/regional movement, but an initiative of one wing of the urban middle class to establish yet another set of meaning of "culture" and "folk/rural people" against those defined by other groups. The critical reading of the text shows that community culture is not so much a straightforward representation as a construct existing in the heart and mind of the writers. Moreover, as a development movement, community culture suffers from a dilemma of defining its position vis-a-vis the folk people. While it claims to honor the dignity and wisdom of the folk people, it cannot avoid the hierarchy and asymmetry in their relationship with the folk people.